

ХАЧАТУРЯН Г. Х.

Київський міжнародний університет

ВПЛИВ СОФІСТИКИ ТА ДІАЛЕКТИКИ НА СУЧАСНИЙ ПРЕЗИДЕНТСЬКИЙ ДИСКУРС ФРАНЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ВИСТУПІВ НІКОЛЯ САРКОЗІ

У статті мова йде про становлення та основні засади софістичної та сократичної шкіл красномовства, їхній вплив на формування образу сучасного оратора та, зокрема, актуальність вживання софізмів в політичних промовах на прикладі одного з президентів Франції П'ятої республіки Ніколя Саркозі.

Ключові слова: софістика, діалектика, риторика, античні школи красномовства, софізми, Франція П'ятої республіки, президент, Ніколя Саркозі.

В статье речь идет о становлении и основных принципах софистической и сократической школ красноречия, их влияние на формирование образа современного оратора и, в частности, актуальность употребления софизмов в политических выступлениях на примере одного из президентов Франции Пятой республики Николая Саркози.

Ключевые слова: софистика, диалектика, риторика, античные школы красноречия, софизмы, Франция Пятой республики, президент, Николая Саркози.

This article is about the formation and basic principles of sophistic and Socratic schools of rhetoric, their influence on the image of a modern speaker and, particularly, the currency of the usage of sophisms in political speeches on example of one of the presidents of French Fifth Republic Nicolas Sarkozy.

Key words: sophistry, dialectics, rhetoric, antique schools of rhetoric, sophisms, French Fifth Republic, president, Nicolas Sarkozy.

Актуальність дослідження полягає у необхідності більш ретельного дослідження впливу вчення софістів та діалектиків на побудову дискурсу сучасного політика, його іміджу та загального образу оратора.

Метою дослідження є наукове осмислення вживання софізмів як політичних стратегій у дискурсі Ніколя Саркозі.

Об'єктом дослідження виступають неофіційні виступи шостого президента Франції П'ятої республіки Ніколя Саркозі.

Предметом дослідження є особливості вживання софізмів у політичних промовах Ніколя Саркозі.

Матеріалом дослідження виступають наукові праці з історії риторики; офіційні інтернет-сайти французького уряду та відео-архіви публічних виступів Ніколя Саркозі.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі та виявленні

впливу вчення софістиків та діалектиків на політичний дискурс Ніколя Саркозі.

Сучасні уявлення про майстерність публічного виступу зберігають ті ж риси, що визначали його з давнини. Тому дослідження образів лідерів П'ятої республіки доцільно було б розпочати з аналізу розвитку класичного ораторського мистецтва, що б дозволило провести паралелі з сучасним президентським дискурсом Франції. У зв'язку з цим видається цілком закономірним звернутися до періоду виникнення та розквіту класичної античної риторики і, як наслідок, до принципів становлення софістичної та сократичної (діалектичної) шкіл красномовства, що вибудували два різні образи оратора.

Перші систематичні роботи з теорії ораторського мистецтва та перші закони риторики з'явилися в Стародавній Греції в епоху Афіїнської демократії. Засновником же риторики вважається давньогрецький філософ та поет діяч Емпедокл, який володів ораторською майстерністю, уміло використовуючи метафори та інші засоби поетичної мови. Однак перший відомий риторичний трактат належить письменнику і політичному діячу Кораксу із Сицилії (нар. бл. 467 до н.е.). Саме Коракс першим робить спробу встановити чітке розділення ораторської промови на частини (вступ, пропозиція, викладення, доказ чи боротьба, спад та завершення); він же і висловив думку, що головна мета оратора – не розкриття істини, але **чіткість** та **переконливість** за допомогою вірогідного, для чого якнайкраще підходить використання софізмів.

Спочатку софістом в Стародавній Греції називали мудру, вмілу в будь-яких справах людину, але надалі, у період розвитку афіїнської демократії, софістами стали називати платних учителів філософії, риторики та еристики (мистецтва суперечки), а також витончених у побудові суджень і умовиводів мислителів і практиків, які використовували свою ораторську майстерність в корисливих цілях. Часто диспути софістів перетворювалися на безрезультатні суперечки, звідки й одіозне значення **софіст**: людина (оратор), яка готова за допомогою будь-яких прийомів захищати певні тези, не враховуючи об'єктивну істинність чи хибність цих тез.

Софісти були **суб'єктивістами, скептиками, раціоналістами, сенсуалістами, індивідуалістами**. Основою їхнього світогляду став

вислів Протагора «*Людина є міра всіх речей*». Їхній суб'єктивізм проявлявся в тому, що істина не мислилася ними як щось єдине для всіх, а отже, факт відносності всього є головною засадою світогляду софістів [1:215].

Учень Коракса, Лісій, розвивав ту ж систему софістичних доказів і головним засобом викладання риторики вважав заучування зразків промов судових ораторів. Такого ж методу дотримувався його учень Горгій Леонтійський, який у своїх промовах розвивав вже згаданий нами скептицизм, основні положення якого зводив до наступних трьох тез: **немає ніякого буття; якщо воно і є, то його неможливо пізнати; якщо його хтось і пізнає, то передати це знання неможливо.**

Софісти заклали міцні основи риторики, як науки про ораторське мистецтво, навчаючи тому, що:

- промови повинні бути ні довгими, ні короткими, але такими, що дотримуються міри;
- необхідно використовувати антитезу, співзвуччя закінчень та інші прийоми;
- треба звертати увагу на стислість і «заокругленість» думки, ритм мови;
- треба вивчали ораторську лексику, а також вплив промови на почуття людей;

Але хоча вплив софістики в момент зародження риторики був істотним, надалі їх шляхи розійшлися через переважання в софістиці негативних тенденцій, бо софісти, навчаючи за плату мистецтву вести полеміку, в прагненні навести необхідні докази не гребували явним порушенням логічних законів і правил вживання слів. На думку софістів, мета оратора – не розкриття істини, а **переконливість**. Переконувати може тільки майстерно складена промова. При цьому неважливо, чи відповідає вона істині чи ні. Використовуючи різноманітні словесні трюки, побудовані або на грі значень багатозначного слова, або на збігу форм, софісти демонстрували блискучі, тонко розроблені способи переконати кого завгодно [2:26].

Першим проти софістів виступив Сократ (нар. бл. 470 до н.е.). На відміну від софістів він на чільне місце поставив **логічний доказ та мистецтво оперування істинними міркуваннями.**

Відповідно до його концепції, вірна думка народжує вірне діяння. Діяльність Сократа, що мала на меті моральне відродження суспільства, неминуче привела його до опозиції софістам. Так навколо Сократа поступово склалося коло учнів, які потім заснували «сократичні школи». У цих школах отримав розвиток жанр **сократичного діалогу**. Своїм питально-відповідним методом, нещадною логікою і діалектикою він посприяв народженню правильної думки, пошуку істини та формуванню високої риторики.

Учень Сократа Платон (нар. бл. 430-427 до н.е.) протиставив практичній риториці софістів вчення про **справжнє красномовство**, що ґрунтувалось на **справжньому знанні** й тому «доступне тільки філософу». Таким чином, за Платоном, головне, чим повинен володіти ритор, – це знання, а основне завдання оратора полягає не тільки в переконанні, тобто однобічному впливу на аудиторію, але й у **пошуку істини** [3:97]. З іншого боку, видатний давньогрецький філософ відкинув досить продуктивне для практики ораторського мистецтва положення софістів про те, що кожна людина може мати свої переконання. Така риторика може розглядатися, як моральна діяльність оратора.

Таким чином, спробуємо звести класичний образ оратора у трактовці діалектиків (Сократ та його учні) та софістів (Горгій, Протагор та їх наступники) до наступної таблиці:

Образ оратора у трактовці діалектиків та софістів

Діалектики	Софісти
1. Той, хто говорить правий	1. Підлесливий угодник
2. Справжній знавець	2. Той, хто сильний в красномовстві
3. Той, хто знає суть справи	3. Той, хто не тямить у предметі, не знає суті справи
4. Той, хто сильний правдою	4. Той, хто не тямлячи, здається тямущим; справжнім знавцям здається невігласом, але неосвіченому натовпу здається знавцем

5. Людина розумна, користується довірою знавців	5. Не знаходить довіри у знавців, але ладен виступити з будь-якими переконаннями
6. Прагнучи до правди, заперечує хибну позицію на ділі	6. Прагнучи до перемоги, перемагає в спорі, домагаючись, щоб перемогла його думка
7. Охоче спростовує думку іншого, охоче вислуховує заперечення в свою адресу	7. Охоче спростовує думку іншого; ніяковіє, коли його думку спростовують на ділі; сердиться, коли чує промови, що йому не до вподоби; здається добрим, не будучи таким
8. Людина справедлива, розуміється на справедливості, не бажає чинити несправедливість	8. Здається справедливим, не будучи таким; заради власної користі чинить несправедливість
9. Переймається, як посіяти в душах громадян справедливість стриманість, гідність; піклується про те, щоб зробити громадян, що слухають його промову, кращими.	9. Звертається до народу, як до дитини, тільки щоб йому вгодити, не переймаючись чи стане він кращим
10. Прагне до спільного блага, переймається тим, що оселилося в душах співгромадян, піклується про народ	10. Має на меті особисте благо; заради власної вигоди нехтує спільною
11. Коротко відповідає на питання	11. Розтягує свою промову

Звертаючись до сучасного політичного дискурсу, слід зазначити, що наразі чіткого образу оратора серед сучасних політиків окреслити майже неможливо: кожен прибігає до риторики як діалектиків, так і софістів. Інша річ, що образ оратора-діалектика вважається більш величним та шанованим, в той час, як сучасне поняття «софістики» несе в собі негативні конотації,

ототожнюючись за «Тлумачним словником живої великоросійської мови» В.І.Даля з поняттям «полеміки» чи навіть «брехні». Але, як це не дивно, саме до софізмів частіше за все вдаються сучасні політичні діячі у своїх промовах, бо софізми в «умілих руках» можна легко замаскувати під «правду».

Оскільки наше дослідження стосується саме президентського дискурсу Франції П'ятої республіки, наведемо деякі класичні софістичні вирази, що були притаманні всім президентам:

«*Je suis le président de tous les Français*»;

«*Je ferai tout pour trouver du travail aux Français*»;

«*Je veux que la vie des Français s'ameliore*» тощо.

Зауважимо, що подібні софізми притаманні майже всім керівникам держав чи політикам, що перебувають в опозиції.

Для яскравішого прикладу, розглянемо окрему визначну постать сучасного французького політичного життя та проаналізуємо її образ на прикладі нинішнього президента Франції Ніколя Саркозі.

Ніколя Поль Стефаан Саркозі де Надь-Боча став на чолі держави у травні 2007 року і, беззаперечно, увійде в історію, як один з найхаризматичніших та найімпульсивніших лідерів Франції П'ятої республіки. Не зважаючи на всі скандали, які точилися навколо його персони (починаючи з впровадженими ним реформами і закінчуючи особистим життям) він зарекомендував себе як сильний оратор, майстер риторичних та стилістичних прийомів, його дискурс вирізняється від інших своєю надемоційністю та часом надмірною прямолінійністю, що іноді призводить до казусів та навіть скандалів (згадати, хоча б, його відому фразу «*Casse-toi rauvre son*» («Закрий пельку, дурень»), адресовану підприємцю, що прилюдно відмовився потиснути йому руку). Разом з тим, його промови є вміло скомпонованими та насиченими засобами аргументації. Тим не менш, дотримуючись у всіх своїх виступах основних правил риторики, Саркозі вибудував дещо спірний образ оратора. Аналізуючи дискурс пана Саркозі, можна прослідкувати велику кількість софізмів, якими насичені його виступи. Особливо якщо мова йде про менш офіційні промови, для яких він не має заздалегідь заготовленого тексту, такі як виступи на теледебатах, прес-конференціях, ток-шоу різного формату тощо.

Як приклад, наведемо яскравий уривок з його телевізійного виступу, що датується 24 квітнем 2008 р. Тоді Францію захлеснули страйки освітян: ліцеїсти та викладачі протестували проти політики скорочення робочих місць, введеної президентом. Відстоюючи свою позицію, Саркозі зауважив:

«...D'abord il faut toujours écouter les inquiétudes de la jeunesse. Et si on n'est pas inquiet quand on est jeune, alors c'est qu'on est pas jeune...» («...Треба завжди прислухатися до проблем молоді. Якщо ми не маємо проблем, коли ми молоді, то тоді ми не молоді...») [4].

І цю думку він завершив наступною фразою:

«On maintient les réformes qui permettront les réductions de postes» («Ми підтримуватимемо реформи, що забезпечать скорочення робочих місць») [4].

Перед нами виступає класичний приклад софізму, що нагадує за своєю будовою відомий античний софізм «Рогатий»: «Що ти не губив, то ти маєш. Роги ти не губив. Значить, в тебе є роги», – який є логічно неправильним міркуванням, виданим за правильне.

Візьмемо ще один приклад. Під час виступу в Національній Ассамблеї 28 лютого 2008 р. стосовно дитячої злочинності та притягнення неповнолітніх до відповідальності, президент заявив:

«...Comme tous les scientifiques et tous les médecins le disent, plus tôt on intervient, plus on a de chances d'éviter le drame d'un enfant qui évolue vers la délinquance... » («...Як стверджують всі науковці та лікарі, чим раніше ми втрутимось, тим більше шансів зупинити дитину від здійснення злочинних дій») [5].

Софізм криється у тому, що президент, так само як і будь-хто, не може знати думки «всіх» науковців та лікарів. Таким чином, свою позицію він намагається замаскувати під поради з боку фахівців.

Чи ось ще одна цитата, щодо проблеми скорочення стипендій для студентів вищих шкіл:

« Les grandes écoles, c'est pour tout le monde, pourvu que l'on travaille, pourvu que l'on ait du talent ». («Вищі школи відкриті для всіх: а саме для тих, хто бажає працювати і тих, хто має талант») [5].

Як бачимо, в цьому реченні є логічне заперечення «всі» - «а саме», що свідчить про наявність в ньому софізму.

Таких прикладів можна наводити безліч, особливо в промовах,

що зачіпають внутрішні проблеми Франції та неприйняття народом політичних та економічних реформ влади. Таким чином, проаналізувавши характеристики образів діалектиків та софістів, можна зробити висновок, що президент Ніколя Саркозі більше підпадає під другу категорію ораторів. І, можливо, така тяга до софістики в своїх промовах і стала однією з причин такої недовіри французів до президента Саркозі, рейтинг якого при владі був визнаний найнижчим серед усіх президентів Франції П'ятої республіки.

Нарешті, ще одним свідченням схильності президента Саркозі до софістики можна вважати опубліковану в 2010 р. книгу Слаха Веслаті під назвою «Sarkozy, le sophiste et les chiens errants de la république», що мала значний успіх у колі політологів та дослідників в галузі мас-медіа. Автор книги викриває дискурсивні стратегії президента, що, за його дослідженням, базуються на принципах софістичної школи та аналізує реакцію ЗМІ на його виступи.

Перспективи подальших досліджень стратегій побудови дискурсу президента Ніколя Саркозі, так само як і всіх інших президентів Франції, полягають в можливості всебічного вивчення формування іміджу та образу політика-оратора; в перспективі з'ясування можливої реакції аудиторії на мовленнєві стратегії до яких вдається політик-оратор; в необхідності дослідження стилістичних особливостей ораторського мистецтва, його сильних і слабких сторін, зважаючи на сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соколов В. В. Антология мировой философии: в 4 т. / Соколов Василий Васильевич. – М. : Мысль, 1969-1972. – Т. 1. Ч. 1. – 316 с.
2. Лосев А. Ф. История античной эстетики: Софисты. Сократ. Платон / Лосев Алексей Федорович. – М. : Искусство, 1969. – 31 с.
3. Платон. Критон / Платон. Соч. В 3-х т. – М. : Мысль, 1968. – Т.1. – 275 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Elysée. Présidence de la république [Електронний ресурс] : <http://www.elysee.fr/president/accueil.1.htm>.
5. Dailymotion [Електронний ресурс] : http://www.dailymotion.com/video/x57yth_jeux-de-l-oi-du-president-ip4_news.